

7. Потебня О. Эстетика и поэтика. – М., 1976. – 259 с.
8. Савицька О.В. Етнопсихологія. – К.: видавництво «Каравелла», 2008. – 365 с.
9. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія.- К.: Інститут психології РАН, «Академічний проект»,1999. – 320 с.
10. Ш. Монтескьє. Избранные произведения.— М., 1955. – 321с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1993. – 124 с.

УДК 101.316.6.

Байрачний В. О

(м. Харків)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ УЧАСТІ ОСОБИСТОСТІ У РЕФОРМУВАННІ СУСПІЛЬСТВА

Розглядається місце та значення соціальної відповідальності особистості у процесі реформування суспільства. Доводиться, що розвиток цивілізованого суспільства XXI століття повинен відбуватися тільки на основі усвідомлення своєї відповідальності за наслідки.

Ключові слова: соціальна відповідальність, особистість, реформування суспільства.

Рассматривается место и значение социальной ответственности личности в процессе реформирования общества. Доказывается, что развитие цивилизованного общества XXI века должно происходить только на основе осознания своей ответственности за последствия.

Ключевые слова: социальная ответственность, личность, реформирование общества.

The place and importance of social responsibility of the person in the process of reforming society, is proved that the development of a civilized society of XXI century should only be made on the basis of awareness of their responsibility for the consequences.

Keywords: social responsibility, personality, social reforms.

Постановка проблеми. Весь історичний досвід розвитку людської цивілізації свідчить про те, що всі значні соціальні перетворення, які проводилися, були успішні в тій мірі, у якій в них свідомо й відповідально брали участь найбільш значні сили суспільства. Саме тому, у період якісних змін життя суспільства в значній мірі актуалізуються практичні й теоретичні аспекти проблеми соціальної відповідальності особистості. Істотною стороною в соціально – філософській розробці проблеми соціальної відповідальності є осмислення її в контексті культурно – цивілізаційного процесу.

У лексиці нашого часу термін «відповідальність» найчастіше породжує відчуття обмеження волі. По суті справи, відповідальність є лише зворотною стороною волі. Адже там, де немає волі вибору, а є тверда необхідність діяти саме так, як запропоновано, там не може бути й відповідальності за зроблений вчинок. На наш погляд, у цьому випадку, необхідно враховувати конкретні умови. Історичний і сучасний досвід як постановки, так і дозволу альтернативи волі й відповідальності особистості представлений у теорії й практиці економічного, правового, морально – етичного, політичного й іншого регулювання взаємин людей. Тобто саме відповідальність конститує людину як особистість, як реального учасника історичного процесу.

Особливу актуальність теми дослідження визначає нинішня практика соціально – економічних і політичних реформ в Україні. У переважної більшості населення вони викликають цілком справедливу незадоволеність саме в силу способу розподілу соціальної відповідальності між окремими людьми й соціальними групами. Характерним при цьому для умонастрою багатьох громадян є зростаючий песимізм, безвідповідальність. В умовах дестабілізації економічної, політичної обстановки зростає потік публіцистичної літератури, у якій обґрунтовуються ідеї-цінності різного роду центризмі, тотального універсалізму й крайнього індивідуалізму.

Аналіз наукових публікацій сучасників дозволяє зробити висновок про відносну вивченість різних аспектів проблеми, що знайшло відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів. Дослідженню соціальної відповідальності при аналізі суб'єктивного та об'єктивного в суспільному розвитку присвячені роботи А. А. Амвროзова, В. С. Баруліна, С. Л. Серебрякова. Багато авторів приділяють увагу проблемі соціальної відповідальності при розробці теорії питання громадської активності. Тут варто відзначити роботи Т. Н. Когана, А. К. Уделова та ін.

У руслі даної проблематики є цікавими роботи присвячені формуванню особистості в умовах перехідного стану сучасного суспільства В. В. Козловського, Т. А. Алексєєвої, А. В. Лук'янової, А. С. Параніне та ін.

Виклад основних положень. Однак разом з тим є маловивченою проблема соціальної відповідальності в контексті економічних, соціальних, політичних, правових вимог реалій сьогодення. Це виявляється, зокрема, у фактах свого роду «замовчування» проблеми соціальної відповідальності особистості у вітчизняній соціально – філософській літературі останнього десятиліття, і, як наслідок цього, катастрофічне падіння числа публікацій, присвячених даній темі. Відсутність знань, що накопичуються систематично, про природу, структуру, функції соціальної відповідальності все частіше стає причиною перетворення ідейно-теоретичної невизначеності й плюралізму думок у єдине джерело оцінки поведження особистості, тих або інших суспільних груп. У результаті, у вітчизняній культурі складаються певні ціннісно-сміслові деструктивні програми, виникають політичні сили й лідери, що проводять їх у життя, і найчастіше, не несуть ніякої відповідальності за результати своєї діяльності. На цій основі складається ситуація невпевненості й агресивності, що зв'язана зі складністю переоцінки світоглядних установок. Плюралізм думок, що прийшов на зміну ціннісній єдності, народжує нові

небезпеки, які можуть породжувати релятивізм, скептицизм і як наслідок цього, поширення умонастроїв морального й політико-правового нігілізму. Зміцнення позицій свавілля має наслідок виникнення соціальних конфліктів на економічному, політичному, етнічному, релігійно-конфесійному ґрунті.

Подолання кризових явищ у розвитку українського суспільства вимагає необхідності осмислення (з урахуванням історичного досвіду) питань діалектики волі й соціальної відповідальності особистості в умовах його реформування.

Варто мати на увазі, що суспільні відносини стають реально відчутними для людини тільки в процесі його діяльності, у безпосереднім спілкуванні з іншими людьми, у колективі й через колектив. Це, у свою чергу, сприяє прояву людиною своєї неповторної індивідуальності, своєї волі й відповідальності. Особистість і народжується «... як вузлик, що зав'язується в мережі взаємних відносин, – пише Є.Ільєнков, – які виникають між індивідами в процесі колективної діяльності (праці) із приводу речей, створених і створюваних працею» [2, С. 393].

Тому й складається ситуація, при якій активна дія індивіда, як бумеранг «вертається» назад до нього, перетворюючись у дію, спрямовану вже через «іншого» на самого себе. При цьому індивід своєю дією як би сам створює свою особистість. Здатність особистості діяти вільно, зі свідомістю своєї відповідальності, відчуваючи почуття задоволення є важливою ознакою особистості, що сформувалася.

Разом з тим така особистість поряд з її здатністю виконувати певні суспільні функції, повинна володіти й відповідною активністю, яка відображає не тільки волю її дій, але також і високу моральну відповідальність як мотив і прагнення до діяльної творчої активності й ініціативи. Відповідальність людини дозволяє їй разом з іншими людьми й суспільством у цілому творити свою

історію. Воля, як пізнана необхідність, яка проявляє себе активною діяльністю, а також передбаченням результатів і наслідків своєї активності, відчуваючи при цьому емоційно-вольову напругу що викликає почуття моральної відповідальності й прагнення вдосконалювати свої особистісні якості. Така воля безпосередньо впливає на розвиток здатностей особистості, а, отже, і регуляцію характеру її активної діяльності, свідче про певний рівень стану моральної відповідальності, що дає можливість особистості бути вільною й діяти відповідно до необхідності, тобто в цілому соціально відповідально.

І, дійсно, практика підтверджує той факт, що чим глибше людиною усвідомлена необхідність, вільніше й відповідальніше діяльність, тим більше вона проявляє свою активність, самостійність і ініціативу [3, с. 137]. Формування ж високої відповідальності, глибоке переживання особистістю власної соціальної цінності її діяльності, надає діяльності стійку спрямованість, концентрує її здатності в певному заданому напрямку, що викликає емоційно-вольове прагнення до вдосконалювання підходів, прийомів, способів рішення тих задач яке ставить суспільство.

Розвинена воля й відповідальність особистості, проявляючись у високому рівні її активної діяльності – в ініціативі й творчій активності – у прогресивному суспільстві стає необхідністю її розвитку. При цьому особливо важливу роль грає моральна сторона соціальної відповідальності. Усвідомлюючи й почуваючи відповідальність за своє майбутнє, за майбутнє своїх близьких, розуміючи, що це майбутнє, практично, невіддільно від розвитку конкретного суспільства, людина й прагне підвищувати свою активність, розвивати свої здатності й дарування як реальну можливість «наблизити» це майбутнє. Ініціатива й творча активність, як форми прояву волі й відповідальності, служать соціально-моральною якістю діяльності, що

впливає й сприяє розвитку суспільних відносин, змінюючи при цьому й необхідність [4].

У цьому зв'язку відносини необхідності з волею й відповідальністю мають і зворотний зв'язок, що виражається у тому, що історична необхідність у своїй соціальній формі прояву, як правило, не виникає й не розвивається без активної, творчої, вільної діяльності людей і, отже, у певному змісті виступає як результат їх вільної й відповідальної діяльності.

Однак варто помітити, що в будь-якому суспільстві, соціальній групі можливі й «розбіжності», і протиріччя між волею, необхідністю й відповідальністю особистості. Висока активність властива й людям з егоїстичною спрямованістю діяльності. Дана активність, що, по суті справи, виражає ілюзорну волю, у реальності є безвідповідальною діяльністю, що суперечить об'єктивній необхідності. Разом із цим недостатньо високі навички й уміння практичних дій можуть привести до розриву між словом і справою, що найчастіше виражається в пишній демагогічній фразеології, що веде до дискредитації моральних цінностей, до появи морального скептицизму, нігілізму або відвертого цинізму [1].

На противагу цьому глибоке і якісне усвідомлення особистістю об'єктивної необхідності відповідального відношення до справи, як відносини внутрішнього, що мають особистісний зміст, як виборчої духовної активності й моральної готовності до посиленних дій у процесі діяльності сприяє прояву ініціативи у реформуванні суспільства. Ці особистісні характеристики залежать, з одного боку, від ступені розвиненості взаємозв'язку необхідності, волі й відповідальності в суспільстві і її втілення в діяльність особистості, а з іншого боку – від перетворення цієї діяльності в особисту потребу, що відображає соціально значущий інтерес суспільства.

Висновки.

Таким чином, враховуючі вищесказане, ми можемо стверджувати що проблема співвідношення соціальної відповідальності, її компонентів, волі, необхідності, активності особистості багатогранна. Виділення між ними зв'язку, а також між мотивами, результатом і умовами у вчинках людини, між метою й засобами в поведженні в цілому далеко не вичерпують усього різноманіття зовнішніх і внутрішніх структурних зв'язків соціальної відповідальності як явища. Проявляючись різноманітно, соціальна відповідальність особистості може мати й зовнішні, і внутрішні перешкоди з боку самої особистості у вигляді різних ситуативних потреб, інтересів, спонукань, які вступають у протиріччя з корінними особистісними властивостями. Відповідальність виступає як форма прояву історичної необхідності.

Розвиток цивілізованого суспільства XXI століття, його реформування повинно відбуватися переважно при планомірному оволодінні й використанні людьми законів, як природи, так і суспільства, але оволодіння це повинне відбуватися тільки на основі усвідомлення своєї відповідальності за наслідки.

Література

1. Іваненко О. Визначення поняття, сутності та видів соціальної відповідальності: актуальні проблеми / О. Іваненко // Право України. – 2006. – № 1. – С.60-64.
2. Ільєнков Є. В. Філософія и культура / Є. В. Ільєнков. – М.: Политиздат, 1991. – С. 393.
3. Мигаль Ю. С. Відповідальність соціального суб'єкта у світлі етики майбутнього (на матеріалах аналізу колективної відповідальності) / Ю. С. Мигаль // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 37. – К.: Український центр духовної культури, 2003. – С. 134 – 143.

4. Осокіна Ю. С. Моральна відповідальність у системі відповідальності соціального суб'єкта: сутність, структура, функції / Ю. С. Осокіна // Філософські проблеми гуманітарних наук. – К., 2004. – № 3. – С. 110 – 115.
5. Шандра І. Соціальна відповідальність ділових кіл України: яскраві приклади минувшини та проєкції на сьогодення / І. Шандра // Історія України. – 2008. – № 38. – С. 1 –4.